

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 26 października 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Janusz Niczyporuk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Grzegorz Żmij

Grzegorz Swaczyna (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa G. S.A. w K.

przeciwko J. T. Syndykowi Masy Upadłości D. A.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 26 października 2023 r.

skargi nadzwyczajnej wniesionej przez Prokuratora Generalnego od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym Sądu Rejonowego dla Krakowa-Śródmieścia w Krakowie z 2 grudnia 2002 r., sygn. IV GNc 6996/02/S:

- 1. uchyla w całości nakaz zapłaty Sądu Rejonowego dla Krakowa-Śródmieście w Krakowie z 2 grudnia 2002 r., IV GNc 6996/02/S i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania temu Sądowi;**
- 2. znosi wzajemnie między stronami koszty postępowania wywołanego wniesioną skargą nadzwyczajną.**

UZASADNIENIE

Prokurator Generalny skargą nadzwyczajną z dnia 13 października 2022 r., na podstawie art. 89 § 1 i § 2 w zw. z art. 115 § 1 i § 1a ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (tekst jedn. Dz.U. 2021, poz. 1904 z późn. zm.; dalej: „u.SN”), z uwagi na konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, poprzez zagwarantowanie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela określonych w art. 45 ust. 1 oraz art. 2 i art. 76 Konstytucji RP, jak prawa do odpowiednio ukształtowanej procedury sądowej, zasady zaufania obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa oraz zasady pewności i bezpieczeństwa prawnego, zaskarżył prawomocny nakaz zapłaty Sądu Rejonowego Kraków-Śródmieście w Krakowie Wydział IV Gospodarczy z dnia 2 grudnia 2002 r., IV GNc 6996/02/S.

Prokurator Generalny na podstawie art. 89 § 1 i § 2 u.SN wskazanemu nakazowi zapłaty Sądu Rejonowego dla Krakowa-Śródmieście w Krakowie Wydział IV Gospodarczy z dnia 2 grudnia 2002 r., IV GNc 6996/02/S zarzucił:

1. naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji RP, a mianowicie zasady praworządności, sprawiedliwości proceduralnej, a także prawa do rzetelnej procedury, zasady zaufania obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa oraz zasady pewności i bezpieczeństwa prawnego wynikających z art. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, poprzez uznanie przez Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia w Krakowie, iż roszczenie skierowane przez G. S.A. (dalej również: „powód”) przeciwko D. A. (dalej również: „pozwana”) było zasadne i tym samym zachodzą podstawy do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, nie zaś skierowanie sprawy do rozpoznania na rozprawie, podczas gdy już z treści pozwu, a ponadto dołączonej do niego umowy dostawy dnia 21 grudnia 2000 r., nr [...] zawartej w K., pomiędzy powodem a pozwaną, zobowiązującej pozwaną do zapłaty przez nią odsetek za opóźnienie w wysokości 1% dziennie, w przypadku zwłoki z wynagrodzeniem za dostarczony jej towar (dalej również: „umowa handlowa”), w sposób oczywisty wynikało, że roszczenie skierowane wobec niej w zakresie żądania rażąco wygórowanych odsetek przysparzających

nadmiernych w danych stosunkach i nieusprawiedliwionych zysków dla jednej ze stron, a mianowicie w wysokości 1% za każdy dzień opóźnienia w zapłacie należności było oczywiście bezzasadne, bowiem było na zasadzie art. 58 § 1 i § 3 k.c., nieważne jako sprzeczne z bezwzględnie obowiązującym art. 353¹ k.c. i z zasadami współżycia społecznego, w konsekwencji zaskarżony nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym nie mógł być wydany;

2. rażące naruszenie prawa procesowego, tj. art. 485 § 1 k.p.c. w zw. z art. 486 § 1 k.p.c., w brzmieniu obowiązującym na dzień orzekania, tj. na dzień wydania nakazu zapłaty Sądu Rejonowego dla Krakowa-Śródmieście w Krakowie Wydział IV Gospodarczy z dnia 2 grudnia 2002 r., IV GNc 6996/02/S, poprzez niewłaściwe zastosowanie powołanych przepisów prawa i uznanie, że roszczenie powoda było zasadne, a jego wysokość nie budziła wątpliwości, czyniąc zbytecznym przeprowadzenie rozprawy w sytuacji, gdy z treści pozwu oraz załączonej do niego umowy handlowej w sposób oczywisty wynikało, że roszczenia w zakresie żądania odsetek za opóźnienie były bezzasadne oraz sprzeczne z bezwzględnie obowiązującymi przepisami prawa;
3. rażące naruszenie prawa materialnego, tj. art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 § 1 i § 3 k.c., poprzez ich niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że umowa handlowa, jest w całości ważna, jako zgodna z zasadą swobody umów, podczas gdy jej treść oraz cel, z uwagi na regulacje dotyczące rażąco wygórowanych odsetek przysparzających nadmiernych w danych stosunkach i nieusprawiedliwionych zysków dla jednej ze stron pozostawał w sprzeczności z naturą umowy, a także zasadami współżycia społecznego, co powinno skutkować oceną, iż co najmniej w tym zakresie jest ona nieważna na zasadzie art. 58 § 1 i 3 k.c.

Prokurator Generalny na podstawie art. 91 § 1 u.SN wniósł o uchylenie zaskarżonego nakazu zapłaty w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu dla Krakowa Śródmieścia w Krakowie wraz z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia w zakresie kosztów postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

W uzasadnieniu skargi nadzwyczajnej Prokurator Generalny przedstawił przebieg postępowania w sprawie wyjaśniając, że pozwem z dnia 17 września 2002 r. powód wniósł o zasądzenie od pozwanej 1092,66 zł wraz z umownymi odsetkami w wysokości 1% dziennie od kwoty 300 zł licząc od dnia 1 stycznia 2001 r. do dnia zapłaty oraz od kwoty 792,66 zł licząc od dnia 5 stycznia 2001 r. do dnia zapłaty. Z uzasadnienia pozwu wynikało, że umową handlową pozwana jako odbiorca (wówczas prowadząca działalność gospodarczą z wpisem do ewidencji pod nr [...]), zobowiązała się do zakupu i sprzedaży detalicznej gazet codziennych i czasopism kolorowych dostarczanych przez powoda działającego jako dostawca. Zgodnie z § 4 pkt 4 umowy handlowej zobowiązała się ona płacić za sprzedaną prasę w terminie 4 dni od daty wystawienia faktury (w kasie dostawcy lub upoważnionemu przez dostawcę inkasentowi). Niedotrzymanie terminu zapłaty miało powodować naliczanie odsetek za opóźnienie w wysokości 1% za każdy dzień opóźnienia. W wyniku zaprzestania regulowania należności wynikających z umowy handlowej pozwana na poczet faktury nr [...] dokonała wpłaty w wysokości 264,93 zł. Wpłata została dokonana dnia 28 grudnia 2000 r. Co do kwoty 1092,66 zł, będącej jednocześnie przedmiotem dochodzonego roszczenia złożyła oświadczenie o uznaniu długu. Oświadczenie obejmowało należne świadczenie główne oraz zaległe odsetki w wysokości 1% za każdy dzień opóźnienia w zapłacie (§ 4 ust. 4 umowy), naliczane od kwoty 300 zł liczone od dnia 1 stycznia do dnia zapłaty oraz od kwoty 792,66 liczone od dnia 5 stycznia do dnia zapłaty.

W wyniku powyższego, Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia w Krakowie Wydział IV Gospodarczy nakazem zapłaty z dnia 2 grudnia 2002 r., IV GNc 6996/02/S, zobowiązał pozwaną do zapłaty na rzecz powoda kwotę 1092,66 zł wraz z umownymi odsetkami w wysokości 1% dziennie od kwoty 300 zł liczonymi od dnia 1 stycznia 2001 r. do dnia zapłaty oraz od kwoty 792,66 zł liczonymi od dnia 5 stycznia 2001 r. do dnia zapłaty. W związku z niewykonaniem przez pozwaną nakazu zapłaty, zostało przeciwko niej wszczęte postępowanie egzekucyjne i zgodnie ze stanem sprawy sporządzonym przez Komornika Sądowego przy Sądzie Rejonowym dla Krakowa-Podgórze w Krakowie, A. D. z dnia 26 stycznia 2022 r., Km 1487/08 zadłużenie pozwanej spowodowane niewykonaniem nakazu zapłaty wynosiło 51 345,35 zł, z czego 50 252,69 zł stanowiły

odsetki od pierwotnie zasądzonej kwoty, przy czym pobrana została od niej kwota 40 101,96 zł z całościowej sumy 91 447,31 zł obejmującej również koszty egzekucji. Przybliżając dalszy przebieg zdarzeń, Prokurator Generalny wskazał, że postępowanie komornicze zostało zawieszone, a następnie umorzone wobec ogłoszenia upadłości pozwanej postanowieniem Sądu Rejonowego dla Karkowa-Śródmieście w Krakowie Wydział VIII Gospodarczy do Spraw Upadłościowych i Restrukturyzacyjnych z dnia 16 grudnia 2021 r., VIII GU 1508/21/S. Upadłość konsumencka została ogłoszona w trybie art. 491¹ ust. 1 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe (tekst jedn. Dz.U. 2022, poz. 1520 z późn. zm.; dalej: prawo upadłościowe), ponieważ pozwana była osobą nieprowadzącą działalności gospodarczej, poprzez wyznaczenie jej syndyka masy upadłości oraz wzywając wszystkie osoby do zgłaszania przysługujących im roszczeń względem upadłej wierzytelności. Takie zgłoszenie w kwocie 1092,66 zł tytułem kosztów głównych i 50 118,19 zł tytułem odsetek umownych od nakazu zapłaty z dnia 2 grudnia 2002 r., IV GNc 6996/02/S ostatecznie zgłosił powód, który przekształcił się w G. S.A.

Przechodząc następnie do przesłanek skargi nadzwyczajnej Prokurator Generalny stwierdził, że jest ona szczególnym środkiem zaskarżenia, którego funkcją jest korygowanie prawomocnych orzeczeń sądowych, jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Przedmiotem zaskarżenia może też być nakaz zapłaty wydany w postępowaniu nakazowym, który ma skutki prawomocnego wyroku (art. 494 § 2 k.p.c.). Prokurator Generalny stwierdził następnie, że nakaz zapłaty wydany przez Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieście w Krakowie Wydział IV Gospodarczy, IV GNc 6996/02/S nie został skutecznie zaskarżony i uprawomocnił się, wobec czego dopuszczalne jest wniesienie takiego środka zaskarżenia. Ponadto, zaskarżony nakaz zapłaty z dnia 2 grudnia 2002 r., IV GNc 6996/02/S, przewidujący obowiązek zapłaty odsetek w wysokości 1% dziennie za opóźnienie w zapłacie, zapadł z rażącym naruszeniem prawa i jest tym samym sprzeczny z zasadą zaufania obywatela do państwa oraz wynikających z art. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji RP zasad pewności i bezpieczeństwa prawnego. Odsetki od wskazanej należności zostały bowiem ustalone na poziomie 365%. Tym samym naruszono dyspozycję art. 353¹ k.c., w postaci bezwzględnej

nieważności czynności prawnej określonej przez art. 58 k.c. (przepis bezwzględnie obowiązujący), który Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieście w Krakowie zobowiązany był wziąć pod uwagę z urzędu (uchwała Sądu Najwyższego z 17 czerwca 2005 r., III CZP 26/05). Prokurator Generalny uznał, wobec tego, że wydanie zaskarżonego nakazu zapłaty było oczywiście bezzasadne, bowiem jako nieważne na zasadzie art. 58 k.c. i sprzeczne z bezwzględnie obowiązującym art. 353¹ k.c. Ponadto, żądanie tak wygórowanych odsetek (1% dziennie) od wartości zadłużenia jest sprzeczne z poczuciem sprawiedliwości.

Podsumowując, Prokurator Generalny stwierdził, że wystąpienie ze skargą nadzwyczajną stanowi realizację zasady proporcjonalności w kontekście art. 89 § 1 u.SN. Trudno bowiem z punktu widzenia zasady sprawiedliwości społecznej zaakceptować umowę, której warunki (odsetki za opóźnienie w wysokości 1% dziennie) powodują, że w wyniku zadłużenia w kwocie 1092,66 zł, po wyegzekwowaniu kwoty ponad 32 557 zł, nadal do spłaty pozostawała kwota 32 557 zł. W rezultacie wydanie nakazu zapłaty, który usankcjonował nadmiernie i rażąco wygórowane odsetki naruszyło równowagę kontraktową oraz zaburzył stosunki społeczne. Tym samym wykreowało uprawnienie godzące w poczucie społecznej sprawiedliwości, zasady słuszności, uczciwości (lojalności) i etycznego postępowania. Dlatego też w ocenie Prokuratora Generalnego uchylenie nakazu zapłaty z dnia 2 grudnia 2002 r., IV GNc 6996/02/S jest konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej w rozumieniu art. 89 § 1 *in principio* u.SN.

W ocenie Prokuratora Generalnego w analizowanej sprawie doszło też do naruszenia zasady zaufania do państwa i jego organów, a zwłaszcza prawa do sądu, czyli naruszenia zasad, wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji RP. Sąd Rejonowy dla Krakowa Śródmieście w Krakowie nie skierował bowiem sprawy do rozpoznania na rozprawie, w sytuacji, gdy z treści pozwu oraz dołączonej do niego umowy handlowej w sposób oczywisty wynikało, że roszczenie skierowane wobec pozwanej w zakresie żądania wysokość odsetek było oczywiście bezzasadne jako sprzeczne z bezwzględnie obowiązującym art. 353¹ k.c. Zdaniem Prokuratora Generalnego, w ujęciu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, prawo do odpowiedniego ukształtowania postępowania sądowego polega

na sprawiedliwym i jawnym rozpatrzeniu sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Postępowanie sądowe musi więc spełniać wymagania sprawiedliwości i jawności, zaś nakaz sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy, jako element odpowiedniego ukształtowania postępowania sądowego, wiąże się z wymaganiem rzetelnego, tj. uczciwego i sprawiedliwego postępowania. Sprawiedliwa procedura sądowa zakłada dochowanie wszelkiej staranności, by ustalić prawdę materialną. W zakresie gwarancji sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy mieści się bowiem konieczność wszechstronnego zbadania okoliczności sprawy. W kontekście rozpoznawanej sprawy sprawiedliwość proceduralna i prawo do rzetelnej procedury zostało naruszone w związku z niewłaściwym zastosowaniem powołanych w skardze nadzwyczajnej przepisów prawa. Doszło tym samym do ograniczenia prawa do prawdy materialnej i prawa do wysłuchania pozwanej, która pozbawiona została tym samym możliwości przedstawienia dowodów, które podważałyby wysokość roszczenia powoda.

Prokurator Generalny podniósł również zarzut rażącego naruszenia prawa procesowego, tj. art. 485 §1 k.p.c. w zw. z art. 486 § 1 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym na dzień wydania nakazu zapłaty, tj. na dzień 2 grudnia 2002 r. W tym zakresie Prokurator Generalny stwierdził, że obowiązkiem Sądu Rejonowego dla Krakowa-Śródmieście w Krakowie było zweryfikowanie okoliczności faktycznych wskazanych w uzasadnieniu pozwu oraz załączonych do niego dokumentów. Jeżeli okoliczności te budziłyby wątpliwości, sprawa w celu szczegółowego wyjaśnienia powinna zostać skierowana na rozprawę, co nie miało miejsca w niniejszej sprawie. W realiach niniejszej sprawy doszło również do rażącego naruszenia prawa materialnego, tj. art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 § 1 i § 3 k.c., choć art. 353¹ k.c. umożliwiał stronom swobodne ustalenie łączącego ich stosunku prawnego, to Sąd Rejonowy dla Krakowa Śródmieście w Krakowie, formułując treść orzeczenia musiał, a co najmniej powinien był zauważyć, że zastrzeżenie w ramach umowy handlowej, co do wysokości odsetek na poziomie 365% (§ 4 pkt 4 umowy), nie znajdowało uzasadnienia faktycznego i prawnego. Prokurator Generalny stwierdził nadto, że choć w dacie zawarcia umowy handlowej, tj. w dniu 21 grudnia 2000 r. oraz w dacie orzekania nie obowiązywały jeszcze regulacje dotyczące maksymalnej wysokości odsetek wynikających z czynności prawnej,

które ostatecznie zostały wprowadzone z dniem 20 lutego 2006 r. na mocy tzw. „ustawy antylichwiarskiej” z dnia 7 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 157, poz. 1316), to w niniejszej skardze nadzwyczajnej, obok naruszenia zasad współżycia społecznego, akcentuje się ich sprzeczność z celem i naturą umowy handlowej. Przekroczenie ograniczeń swobody umów czyni tym samym zarzut naruszenia art. 353¹ k.c. zasadny. W konsekwencji, zastrzeżenie co do wysokości odsetek należało ocenić jako sprzeczne z zasadami współżycia społecznego w rozumieniu art. 58 § 2 k.c., jak i art. 353¹ k.c. (por. uzasadnienia uchwał składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 22 maja 1991 r., III CZP 15/91 i z 6 maja 1992 r., III CZP 141/91).

Podniesione okoliczności, przy jednoczesnym braku możliwości zmiany zaskarżonego nakazu zapłaty uzasadniają zatem w ocenie Prokuratora Generalnego wnioski o jego uchylenie w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu dla Krakowa Śródmieście w Krakowie, co ostatecznie będzie stanowić proporcjonalny środek zapewniający zgodność orzeczenia z art. 2 Konstytucji RP. W następstwie tego uchybienia, powstały bowiem skutki niemożliwe do aprobaty w świetle wymagań praworządności, nie dające się zaakceptować.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wprowadzenie do polskiego systemu prawnego instytucji kontroli nadzwyczajnej w art. 89-95 u.SN miało na celu zaradzenie podnoszonym w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego ograniczeniom skargi konstytucyjnej, która nie pozwalała na adekwatną reakcję względem orzeczeń sądów powszechnych lub wojskowych, które wprawdzie zapadały z naruszeniem zasad konstytucyjnych, jednak w oparciu o przepisy, którym nie można było czynić zarzutu niekonstytucyjności (zob. sygnalizacja pełnego składu Trybunału Konstytucyjnego dokonana 12 marca 2003 r., S 1/03). Skarga nadzwyczajna została wprowadzona celem zaradzenia temu deficytowi nadzwyczajnych środków zaskarżenia pozwalających na eliminację rażąco wadliwych orzeczeń z poszanowaniem prawa do sądu (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 3 sierpnia 2021 r., I NSNc 169/20).

Realizując te założenia, skarga nadzwyczajna z całą pewnością nie stanowi instrumentu ponownej kontroli instancyjnej, ale instrument skonkretyzowanej kontroli konstytucyjności aktów jurysdykcyjnych, zaś jej zgodność z międzynarodowymi standardami ochrony praw człowieka była już kilkakrotnie wyjaśniana w orzecznictwie Sądu Najwyższego (wyroki Sądu Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20, pkt. 1-6; z 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20, pkt. 1-5).

Skarga nadzwyczajna może zostać wniesiona jedynie wówczas, gdy jest to konieczne dla zapewnienia zgodności prawomocnych orzeczeń sądów powszechnych i wojskowych z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej (art. 89 § 1 *in principio* u.SN) i to tylko w sytuacji, gdy można ją oprzeć na przynajmniej jednej z trzech podstaw, określonych w art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN. Sąd Najwyższy zwracał uwagę, że połączenie ogólnej przesłanki funkcjonalnej ze szczegółowymi podstawami skargi nadzwyczajnej sformułowaniem „o ile”, jednoznacznie wskazuje na konieczność jednoczesnego zaistnienia przesłanki funkcjonalnej i którejś (przynajmniej jednej) z jej szczegółowych podstaw wymienionych w art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN (zob. postanowienie z 25 czerwca 2020 r., I NSNc 48/19). Na podmiocie inicjującym kontrolę nadzwyczajną prawomocnego orzeczenia ciąży obowiązek przytoczenia i uzasadnienia podstaw wniesienia skargi nadzwyczajnej (art. 95 pkt 1 u.SN w zw. z art. 398⁴ § 1 k.p.c.). Oznacza to konieczność wskazania i uzasadnienia nie tylko którejś spośród szczegółowych podstaw skargi (art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN), ale w drugim kroku również wykazania, w kontekście realiów konkretnej sprawy, zaistnienia przesłanki funkcjonalnej (art. 89 § 1 *principio* u.SN). Chodzi o wyjaśnienie, z czego wynika konieczność zapewnienia zgodności z zasadą konstytucyjną wyrażoną w art. 2 Konstytucji RP. O ile jednak ocena spełnienia przesłanek szczegółowych sprowadza się, w dużym uproszczeniu, do dokonania subsumpcji, o tyle dokonując oceny ziszczenia się przesłanki funkcjonalnej, czyli oceniając konieczność zapewnienia zgodności prawomocnych orzeczeń z art. 2 Konstytucji RP, kluczowe staje się ważenie konstytucyjnych wartości. Kluczowe jest ważenie tego, czy w konkretnej sprawie, waga stwierdzonych naruszeń w zakresie przesłanek szczegółowych, uzasadnia odstępnie od ochrony powagi rzeczy osądzonej, która również ma swoje konstytucyjne podstawy w art. 2 Konstytucji RP

(zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20; z 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20; z 21 kwietnia 2021 r., I NSNc 89/20; z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 147/21). Również z tego względu, przy odpowiednim stosowaniu art. 398¹³ § 1 k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN, przewidującego związanie sądu podstawami skargi, uwzględnić należy specyfikę przesłanki funkcjonalnej skargi nadzwyczajnej. Konieczność zapewnienia zgodności z art. 2 Konstytucji RP wymaga wzięcia pod uwagę sformułowanych w orzecznictwie i doktrynie zasad konkretyzujących tę normę ustrojową. Sąd Najwyższy nie może jednak abstrahować od całokształtu zasady wyrażonej w tym przepisie Konstytucji, nawet jeśli skarżący nie wyeksplikował z należytą dokładnością, istotnych dla sprawy aspektów zasady demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20; z 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20).

Badając ustawowe przesłanki zasadności i dopuszczalności wniesionej przez Prokuratora Generalnego skargi nadzwyczajnej od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, którym Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieście w Krakowie Wydział IV Gospodarczy zobowiązał pozwaną do zapłaty na rzecz powoda kwotę 1092,66 zł wraz z umownymi odsetkami w wysokości 1% dziennie co do kwoty 300,00 zł od dnia 1 stycznia 2001 r. do dnia zapłaty i co do kwoty 792,66 zł od dnia 5 stycznia 2001 r. do dnia zapłaty. W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę, że w sposób nie budzący wątpliwości orzeczenie wydane zostało przez sąd powszechny, a zaskarżony nakaz zapłaty jest prawomocny. Z akt sprawy nie wynika również, by od zaskarżonego orzeczenia wniesiono wcześniej skargę nadzwyczajną (art. 90 § 1 u.SN). Zaskarżony nakaz zapłaty nie może zostać wzruszony w drodze nadzwyczajnych środków zaskarżenia innych niż skarga nadzwyczajna. W świetle art. 424⁶ k.p.c. wykluczone jest złożenie ewentualnej skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Bezskutecznie upłynął także termin na wniesienie skargi o wznowienie postępowania (art. 408 k.p.c.). W świetle art. 89 § 3 oraz art. 115 § 1 u.SN biorąc pod uwagę datę wydania i uprawomocnienia zaskarżonego w sprawie orzeczenia nie budzi wątpliwości legitymacja Prokuratora Generalnego do wniesienia skargi nadzwyczajnej, podobnie jak dochowanie terminu na jej wniesienie. Skarga została

złożona wprowadzie po upływie pięcioletniego terminu, o którym mowa w art. 89 § 3 u.SN, jednak Prokurator Generalny jako podstawę jej wniesienia przywołał także art. 115 § 1 oraz § 1a u.SN, zgodnie z którymi, w okresie 6 lat od dnia wejścia w życie u.SN, tj. 3 kwietnia 2018 r. skarga nadzwyczajna może być wniesiona od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach, które uprawomocniły się po 17 października 1997 r. W takim przypadku skargę nadzwyczajną wnieść może Prokurator Generalny lub Rzecznik Praw Obywatelskich. Sąd Najwyższy uprawniony jest do ewentualnego uchylenia zaskarżonego orzeczenia w przypadku, gdyby okazało się, że podniesione w skardze nadzwyczajnej zarzuty są zasadne oraz jeżeli przemawiają za tym zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP.

Prokurator Generalny formułując zarzuty wyjaśnił na czym polegać miało w przedmiotowej sprawie naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela określonych w art. 45 Konstytucji RP oraz szczegółowo wyjaśnił i uzasadnił rażące naruszenie prawa procesowego i materialnego (tj. art. 485 § 1 k.p.c. w zw. z art. 486 § 1 k.p.c. oraz art. 58 § 1 i § 3 k.c. oraz art. 353¹ k.c. w brzmieniu obowiązującym na dzień orzekania). Konstrukcja skargi nadzwyczajnej oraz wzajemna relacja, zachodząca między przesłanką funkcjonalną i przesłankami szczegółowymi wymaga, aby w pierwszej kolejności dokonać oceny zaistnienia podstaw szczegółowych, a następnie dopiero dokonać oceny tego, czy w przypadku uznania którejś ze szczegółowych podstaw skargi za uzasadnioną, ziściła się również przesłanka funkcjonalna (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20, pkt 2; z 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20, pkt 10).

Prokurator Generalny zarzucił w pkt 1 *petitum* zaskarżonemu orzeczeniu naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji RP, a mianowicie zasady praworządności, sprawiedliwości proceduralnej, a także prawa do rzetelnej procedury, zasady zaufania obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa, oraz zasady pewności i bezpieczeństwa prawnego, wynikających z art. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Formułując te zarzuty Prokurator Generalny w istocie zakłada i uznaje, że Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieście w Krakowie, przyjął roszczenie skierowane przeciwko pozwanej jako zasadne, uznając tym samym podstawy do wydania nakazu zapłaty

w postępowaniu nakazowym, nie zaś skierowania sprawy do rozpoznania na rozprawie, podczas gdy już z treści pozwu oraz dołączonej do niego umowy handlowej, w sposób oczywisty wynikało, że roszczenie skierowane wobec niej (w zakresie żądania rażąco wygórowanych odsetek w wysokości 1% za każdy dzień opóźnienia w zapłacie należności) było oczywiście bezzasadne, bowiem było nieważne na zasadzie art. 58 § 1 i 3 k.c., jako sprzeczne z bezwzględnie obowiązującym art. 353¹ k.c. i z zasadami współżycia społecznego. W pkt 2 *petitum* skargi nadzwyczajnej Prokurator Generalny zarzucił natomiast rażące naruszenie przepisów prawa materialnego, tj. art. 58 § 1 i § 3 k.c. oraz art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 § 1 i § 3 k.c., a także rażące naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 485 § 1 k.p.c. w zw. z art. 486 § 1 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym na dzień orzekania.

Odnosząc się do podniesionych w skardze nadzwyczajnej zarzutów, Sąd Najwyższy stwierdza, że w przedłożonej umowie handlowej zawarta została klauzula (§ 4 ust. 4 umowy), zgodnie z którą niedotrzymanie terminu zapłaty za zakup i sprzedaż detaliczną gazet codziennych i czasopism kolorowych (dostarczanych przez powoda, działającego jako dostawca) miało powodować naliczanie odsetek za opóźnienie w wysokości 1% za każdy dzień opóźnienia. Ponadto, w treści pozwu z dnia 17 września 2002 r. powód wniósł o zasądzenie od pozwanej kwoty 1092,66 zł wraz z umownymi odsetkami w wysokości 1% dziennie co do kwoty 300 zł od dnia 1 stycznia 2001 r. do dnia zapłaty oraz co do kwoty 792,66 zł od dnia 5 stycznia 2001 r. do dnia zapłaty. Wskazane okoliczności faktyczne prowadzą, zdaniem Sądu Najwyższego, do uznania zarzutu rażącego naruszenia art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 § 1 i § 3 k.c. za zasadny. Sprowadza się on bowiem do przyjęcia, że zastrzeżona wysokość odsetek (1% dziennie), w przypadku zwłoki w zapłacie kwot wynikających z zawartej umowy handlowej jest sprzeczna z zasadami współżycia społecznego i w tym zakresie umowa handlowa, jako sprzeczna z ustawą na zasadzie art. 58 § 1 k.c. w zw. z § 3 k.c., musi być uznana za nieważną.

Rozważając problem zastrzeżenia umownego w zakresie wysokości odsetek na poziomie 1% dziennie z tytułu opóźnienia w zapłacie należności głównej, jako sprzecznego z celem i naturą umowy handlowej oraz z zasadami współżycia społecznego należy zastanowić się: po pierwsze, czy takie działanie stanowi rażące

naruszenie art. 353¹ k.c., w związku z art. 58 § 1 i § 3 k.c.: po drugie, jaka jest funkcja odsetek.

Sąd Najwyższy stwierdza w świetle powyższego, że odsetki za opóźnienie mają przede wszystkim funkcję stymulującą (motywacyjną) i służą wywarceniu presji na dłużnika, by bezwzględnie spełnił świadczenie (zob. E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. Wyd. 10, Warszawa 2021, objaśnienia do art. 481). Wskazać też można na funkcję kompensacyjną, tj. ryczałtowe pokrycie szkody poniesionej przez wierzyciela z tego powodu, że nie mógł on w określonym czasie korzystać z należnej mu sumy pieniężnej, a w tym kontekście można też mówić o funkcji wynagrodzenia za korzystanie z pieniędzy wierzyciela wbrew jego woli (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 17 czerwca 2010 r., III CSK 308/09). Przy czym rygoryzm art. 481 § 1 k.c. pozwala nawet uznać, że odsetki w nim ujęte nie tyle pełnią funkcję odszkodowawczą, co stanowią uproszczoną formę wydania bezpodstawnie uzyskanych korzyści, jakie dłużnik uzyskał lub mógł uzyskać na skutek nieterminowej zapłaty (zob. M. Lemkowski, objaśnienia do art. 481 [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353-626*. Wyd. 3, Warszawa 2022. *Legalisonline*). Ponadto wskazać można na funkcję waloryzacyjną, tj. rekompensację wierzycielowi skutków spadku siły nabywczej pieniądza.

Wysokość odsetek za opóźnienie spłaty pożyczki winna być zatem wiązana z ekwiwalentnością świadczenia za korzystanie z jego środków pieniężnych oraz stanowić zabezpieczenie wymuszenia terminowości spłaty zadłużenia, a nie stanowić niemożliwego do wykonania dla pożyczkobiorcy zobowiązania do zapłaty (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19). Dochód od kapitału w postaci odsetek powinien być zgodny z funkcją, jaką one pełnią, czyli refundować wierzycielowi spadek wartości pieniądza i dawać dochód, jaki wynikałby z przeciętnej lokaty lub inwestycji pieniężnej w okresie, w którym korzysta się z pieniędzy, nawet po terminie ich zwrotu (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 27 lipca 2000 r., IV CKN 85/00, OSP 2001, nr 3, poz. 48). Nie powinien natomiast dawać zysków nadmiernych, niemożliwych w normalnym obrocie do osiągnięcia, zwłaszcza jeśli stanowi wykorzystanie sytuacji finansowej dłużnika otrzymującego pożyczkę (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 27 maja 2010 r., III CSK 230/09; z 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19).

Poza tym ustalone w umowie odsetki ocenić należy w świetle klauzuli zasad współżycia społecznego. W orzecznictwie Sądu Najwyższego zwracano uwagę, że klauzula generalna „zasady współżycia społecznego” została wprowadzona wraz z uchwaleniem k.c., ale silnie akcentuje się jej związek z wcześniej obowiązującymi klauzulami generalnymi, w związku z czym przyjmuje się, że przez zasady współżycia społecznego należy rozumieć podstawowe zasady etycznego i uczciwego postępowania i odwoływać się do takich znanych pojęć, jak „»zasady słuszności«, »zasady uczciwego obrotu«, »zasady uczciwości« czy »lojalności«” (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 14 października 1998 r., II CKN 928/97; z 28 listopada 2014 r., I CSK 735/13; 9 listopada 2016 r., II CSK 93/16 oraz z 23 marca 2017 r., V CSK 396/16; z 9 września 2021 r., I NSNc 43/20). Sąd Najwyższy wskazał już także, że odwołanie się do zasad współżycia społecznego oznacza odwołanie się do idei słuszności w prawie i do powszechnie uznawanych wartości w kulturze naszego społeczeństwa, a zatem przez zasady współżycia społecznego należy rozumieć podstawowe zasady etycznego i uczciwego postępowania (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 28 listopada 2001 r., IV CKN 1756/00; także: z 23 maja 2013 r., IV CSK 660/12; z 9 września 2021 r., I NSNc 43/20). Sąd Najwyższy podkreślał też, że zasady współżycia społecznego to swoisty system norm pozaprawnych, konkretnych i powszechnie przyjmowanych, jako ogólne normy społeczne, które mają służyć realizacji sprawiedliwości w znaczeniu materialnoprawnym, będącej wartością konstytucyjną (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP) (zob. uchwała Sądu Najwyższego z 20 grudnia 2012 r., III CZP 84/12; wyrok Sądu Najwyższego z 23 lutego 2017 r., V CSK 230/16). Poprzez odwoływanie się do zasad współżycia społecznego chodzi o „zapobieganie stosowaniu prawa w sposób prowadzący do skutków niemoralnych lub rozmiągających się zasadniczo z celem, dla którego dane prawo zostało ustanowione” (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 3 lipca 2015 r., IV CSK 595/14).

Zastrzeżenie w umowie handlowej odsetek za opóźnienie w wysokości nadmiernej nie mającej uzasadnienia ani w wysokości inflacji, ani w zyskach osiąganych w ramach normalnej, rzetelnie prowadzonej działalności gospodarczej może być sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Taką właściwość należy przypisać określonej w umowie stopie odsetkowej, nie przystającej, z racji

jej wysokości, do wynagrodzenia możliwego do osiągnięcia w uczciwym obrocie jakiegokolwiek rodzaju (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 23 czerwca 2005 r., II CK 742/04). Dochód z kapitału, również w okolicznościach pozostawania w zwłoce ze spełnieniem świadczenia pieniężnego, nie powinien kojarzyć się z lichwą, a więc z zachowaniem pożyczkodawcy zawsze uważanym za naganne moralnie i bardzo negatywnie oceniane. Korzystanie z prawa podmiotowego właściciela pieniędzy, jako dysponenta określonej wartości ekonomicznej z nadmiernego oprocentowania jest sprzeczne z zasadami uczciwości, uczciwego zarobku, rzetelności strony stosunku umownego i tych wartości, które kierują uczciwym społeczeństwem w potocznym rozumieniu tych określeń (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 27 maja 2010 r., III CSK 230/09; z 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19). Jak wskazywał już Sąd Najwyższy, z analizy orzecznictwa wynika, że za nadmiernie wygórowane uznawał Sąd Najwyższy odsetki umowne już od wysokości 0,5% dziennie, tj. 185% rocznie (wyrok Sądu Najwyższego z 27 lipca 2000 r., IV CKN 85/00, z aprobowanymi glosami A. Stelmachowskiego, OSP 2001, nr 3, poz. 48 oraz M. Lemkowskiego, dz. cyt., s. 46 i nast., por. także wyroki z 8 stycznia 2003 r., II CKN 1097/00; z 27 listopada 2003 r., III CK 152/02; z 23 czerwca 2005 r., II CK 742/04; z 4 listopada 2005 r., V CK 162/05; z 6 grudnia 2007 r., IV CSK 320/07; z 29 kwietnia 2010 r., IV CSK 370/09; z 8 maja 2014 r., V CSK 376/13; z 6 kwietnia 2017 r., III CSK 174/16; z 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19; a także uchwałę Sądu Najwyższego z 15 marca 2018 r., III CZP 107/17). Przy czym na ocenę tej kwestii może mieć wpływ to, kiedy badana umowa została zawarta. Jednak co do zasady poczynwszy od 1990 r., na skutek obniżania się wskaźnika inflacji zmniejszała się też granica akceptowanej wysokości odsetek umownych (zob. wyrok z 9 września 2021 r., I NSNc 43/20).

W realiach niniejszej sprawy, jak wynika z załączonych do pozwu dokumentów w dniu 28 grudnia 2000 r. pozwana dokonała wpłaty na poczet faktury nr [...] wystawionej przez powoda w wysokości 264,93 zł., natomiast co do pozostałej kwoty 1092,66 zł., będącej jednocześnie przedmiotem dochodzonego roszczenia złożyła oświadczenie o uznaniu długu. Oświadczenie obejmowało należne świadczenie główne oraz zaległe odsetki w wysokości 1% za każdy dzień opóźnienia w zapłacie (§ 4 ust. 4 umowy), naliczane co do kwoty 300 zł za opóźnienie od dnia 1 stycznia 2001 r. do dnia zapłaty oraz co do kwoty 792,66 za opóźnienie od

dnia 5 stycznia 2001 r. do dnia zapłaty. Z kolei przeciętne wynagrodzenie w gospodarce narodowej w 2001 r. wynosiło 2061,85 zł, natomiast stopa referencyjna w sierpniu 2001 r. ustalona została przez Radę Polityki Pieniężnej na 14,50% i po kolejnych obniżkach w październiku i listopadzie 2001 r. oraz w grudniu 2001 r. wynosiła 11,50%. Ustalona w umowie pożyczki stopa procentowa w wysokości 1% dziennie (tj. 365% w stosunku rocznym) była zatem ponad 60-krotnie wyższa od inflacji, ponad 30 krotnie wyższa od stopy referencyjnej obowiązującej w grudniu 2001 r. i pozwalała na uzyskanie dochodu w wysokości 365% „zainwestowanej” kwoty w skali roku. Powyższe pozwala, w ocenie Sądu Najwyższego, uznać, że art. 353¹ k.c. został naruszony w sposób rażący, co najmniej w aspekcie oceny umowy według zasad współżycia społecznego zakazujących stosowania lichwy. Skoro natomiast art. 353¹ k.c. ma charakter *iuris cogentis*, naruszenie któregośkolwiek z wymienionych w nim kryteriów (właściwości stosunku prawnego, przepisów ustawy, zasad współżycia społecznego), spowoduje nieważność czynności prawnej lub jej części, która zgodnie z art. 58 k.c. zostanie uznana za sprzeczną z prawem (zob. B. Fuchs, w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna* (art. 353-534), red. M. Fras i M. Habdas, LEX/el 2018, teza 10). W tym przypadku sprzeczność czynności prawnej z zasadami współżycia społecznego rodzi sytuację, w której czynność prawna już w chwili powstawania stosunku prawnego dotknięta jest wadliwością. Jest więc od początku nieważna – w całości albo, zgodnie z art. 58 § 3 k.c., w części (zob. A. Zbiegień-Turzańska w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, wyd. 26, Legalis 2020, tezy 99-100 do art. 5, por. także powołane tam orzecznictwo). W konsekwencji, zastrzeżenie odsetek w sposób ustalony w umowie należało ocenić jako sprzeczne z zasadami współżycia społecznego w rozumieniu art. 58 § 2 k.c. i art. 353¹ k.c. (zob. uzasadnienia uchwał składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 22 maja 1991 r., III CZP 15/91, OSNCP 1992, nr 1, poz. 1 i z 6 maja 1992 r., III CZP 141/91, OSNC 1992, nr 6, poz. 90; z 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19).

Sąd Najwyższy w obecnym składzie podziela stanowisko wyrażone we wcześniejszym orzecznictwie, że postanowienia umowy zastrzegające rażąco wygórowane odsetki są nieważne w takiej części, w jakiej – w okolicznościach sprawy - zasady współżycia społecznego ograniczają zasadę swobody umów,

wyrażoną w art. 353¹ k.c. i czynią to w odniesieniu zarówno do obrotu powszechnego, jak i profesjonalnego (tak m.in. wyroki Sądu Najwyższego: z 8 stycznia 2003 r., II CKN 1097/00; z 27 maja 2010 r., III CSK 230/09; z 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19). Nieważność postanowienia umowy w przedmiocie wysokości odsetek wywołuje taki skutek, jak gdyby wysokość ta nie była w inny sposób oznaczona. Dotyczy to zarówno wynagrodzenia za wskazany w umowie okres korzystania z pożyczonych pieniędzy, jak i odszkodowania z tytułu opóźnienia zwrotu tych pieniędzy (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 30 października 1969 r., II CR 430/69; z 23 czerwca 2005 r., II CK 742/04; z 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19). Powodowi natomiast należą się odsetki ustawowe za opóźnienie wynikające z art. 481 k.c.

Należy dodatkowo zauważyć, że prawo wierzyciela do żądania odsetek za czas opóźnienia w spełnieniu świadczenia pieniężnego wynika wprost z art. 481 § 1 k.c., natomiast wysokość tych odsetek może być przez strony ustalona, a dopiero w braku ustalenia zastosowanie mają odsetki ustawowe (art. 481 § 2 k.c.). W chwili orzekania nie obowiązywał art. 481 § 2¹ k.c. określający odsetki maksymalne za opóźnienie (dwukrotności wysokości odsetek ustawowych), wprowadzony począwszy od dnia 1 stycznia 2016 r. ustawą z dnia 9 października 2015 r. o zmianie ustawy o terminach zapłaty w transakcjach handlowych, ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 1830). Nie obowiązywał również art. 359 § 2¹ k.c. określający maksymalną wysokość odsetek wynikających z czynności prawnej (dwukrotności wysokości odsetek ustawowych), został bowiem wprowadzony 20 lutego 2006 r. na mocy tzw. ustawy „antylichwiarskiej” z dnia 7 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 57, poz. 1316), który jednak, jak przyjmowano w orzecznictwie Sądu Najwyższego, dotyczył nie tylko odsetek kapitałowych, lecz także odsetek za opóźnienie (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 6 grudnia 2007 r., IV CSK 320/07; uchwała Sądu Najwyższego z 15 marca 2018 r., III CZP 107/17). W rezultacie, w dacie wydania zaskarżonego nakazu zapłaty (2 grudnia 2002 r.), w postępowaniu nakazowym i w dacie zawarcia umowy handlowej (21 grudnia 2000 r.), przepisy nie wyznaczały procentowo i kwotowo pułapu wysokości dopuszczalnych odsetek wynikających z czynności prawnej

(art. 359 k.c.) oraz za opóźnienie (art. 481 k.c.). W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się jednak, że treść art. 359 § 2¹ k.c. może stanowić przesłankę oceny, czy konkretne odsetki umowne w stosunkach prawnych, które powstały przed dniem 20 lutego 2006 r., mieściły się w dozwolonej stronom swobodzie kształtowania treści stosunku prawnego (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 4 listopada 2005 r., V CK 162/05; z 23 czerwca 2005 r., II CK 742/04; z 6 grudnia 2007 r., IV CSK 320/07), a co więcej Sąd Najwyższy uznał, że od tego dnia należą się odsetki nie wyższe niż odsetki maksymalne, przewidziane w art. 359 § 2¹ k.c., choćby strony zastrzegły odsetki wyższe (zob. uchwała Sądu Najwyższego z 15 marca 2018 r., III CZP 107/17). Tym samym Sąd Najwyższy stwierdza, że skoro odsetki ustawowe w dniu wydania nakazu wynosiły 20%, a w okresie do 15 grudnia 2001 r. wynosiły 30%, ustanowienie w niniejszej sprawie w umowie handlowej odsetek w wysokości 1% dziennie (tj. 365% w skali roku), uznać należy za sprzeczne z art. 353¹ k.c.

W ocenie Sądu Najwyższego zasadny jest też zarzut rażącego naruszenia art. 485 § 1 k.p.c. w zw. z art. 486 § 1 k.p.c. Zgodnie z art. 485 § 1 k.p.c., w brzmieniu obowiązującym na dzień orzekania, sąd mógł wydać nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym, jeżeli okoliczności uzasadniające dochodzone roszczenie były udowodnione odpowiednimi dokumentami. Dotyczyło to zarówno okoliczności stwierdzających istnienie, jak i wysokość wymagalnego roszczenia. Jedynie żądanie odsetek należnych na podstawie ustawy nie wymagało udokumentowania (por. S. Rejman: *Postępowanie w sprawie o roszczenia pracowników oraz postępowanie nakazowe i upominawcze*, Warszawa 1966, s. 36; J. Cagara: *Postępowanie nakazowe i upominawcze*, NP 1971, nr 1, s. 88; A. Szpunar: *Sądowe dochodzenie roszczeń z weksla*, Rej. 1995, nr 5, s. 9; M. Manowska: *Dokumenty w postępowaniu nakazowym i upominawczym*, Pr. Sp. 1997, nr 5, s. 38; oraz też: *Dokument jako środek dowodowy w postępowaniu nakazowym*, Pr. Sp. 1999, nr 4, s. 13 i *Postępowanie nakazowe i upominawcze*, Warszawa 2001, s. 47 i n.). Dokumentami, które mogły stanowić podstawę wydania nakazu zapłaty, były dokumenty urzędowe, jak i prywatne, ale korzystanie z dokumentów prywatnych zostało ograniczone przez wyraźne określenie ich rodzajów. Ustawodawca pośród dokumentów prywatnych wymienił trzy ich rodzaje: rachunki zaakceptowane przez dłużnika, wezwanie do zapłaty i oświadczenie dłużnika o uznaniu długu,

zaakceptowane przez dłużnika żądanie zapłaty zwrócone przez bank i nie zapłacone z powodu braku środków na rachunku bankowym. Cechą charakterystyczną tych dokumentów było wykazanie w nich akceptacji przez dłużnika istniejącego zobowiązania w czasie, w którym istniał już obowiązek jego spełnienia lub przynajmniej zostało stwierdzone jego istnienie (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 1992 r., III CZP 56/92). Natomiast art. 486 § 1 k.p.c. (w brzmieniu obowiązującym w dacie wydania zaskarżonego orzeczenia) przewidywał, że w razie braku podstaw do wydania nakazu zapłaty, przewodniczący wyznaczał rozprawę, chyba że sprawa mogła być rozpoznana na posiedzeniu niejawnym.

Powyższe skłania więc do wniosku, że specyfika postępowania nakazowego, na którą powoływał się Sąd Rejonowy dla Krakowa Śródmieście w Krakowie oznacza, że Sąd ten orzekając nakazem zapłaty uwzględnił powództwo i zasądził dochodzone roszczenie w całości. Wydanie nakazu zapłaty jest jednak możliwe tylko w razie stwierdzenia zasadności całego dochodzonego roszczenia. W przypadku, gdy dochodzone roszczenie okaże się częściowo niezasadne, brak jest możliwości wydania nakazu zapłaty tylko w stosunku do części roszczenia i oddalenia powództwa w pozostałym zakresie. W takiej sytuacji, zgodnie z powołanym art. 486 § 1 k.p.c., zachodzi konieczność skierowania sprawy do postępowania zwykłego i wyznaczenia rozprawy. To powinien uczynić Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieście w Krakowie. Tymczasem Sąd ten, wydając zaskarżony nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym zaniechał badania warunków umowy handlowej, której postanowienia miały w istocie nieuczciwy charakter (w szczególności jej § 4 nakładający wysokość odsetek). Sąd Najwyższy podkreśla przy tym, że Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieście w Krakowie zaniechał skierowania sprawy do rozpoznania w trybie postępowania zwykłego, mimo, że był do tego zobowiązany z urzędu. Stwierdzić zatem należy, że poprzez niewłaściwe zastosowanie przepisów prawa procesowego, tj. art. 485 § 1 k.p.c. w zw. z art. 486 § 1 k.p.c. naruszył zasadę zaufania obywatela do państwa, wywodzoną z art. 2 Konstytucji RP. Zasada ta wyraża się bowiem także w możliwości oczekiwania przez obywatela, aby organy władzy publicznej prawidłowo stosowały obowiązujące przepisy prawa, skoro zgodnie z art. 7 Konstytucji RP są one zobowiązane do działania na podstawie i w granicach prawa. Jednocześnie Sąd

Najwyższy ponownie podkreśla, że uwzględnienie żądania w zakresie tak wygórowanych kosztów umowy jest sprzeczne z poczuciem sprawiedliwości, sankcjonując praktykę naruszającą swobodę kontraktowania (art. 353¹ k.c.) oraz równowagę kontraktową stron. Wspomniana już zasada zaufania obywateli do państwa, wywodzona z zasady demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji RP), wiąże się także z bezpieczeństwem prawnym jednostki. W tym aspekcie nakazuje ona takie stosowanie prawa, „by nie stawało się ono swoistą pułapką dla obywatela i aby mógł on układać swoje sprawy w zaufaniu, iż nie naraża się na prawne skutki, których nie mógł przewidzieć w momencie podejmowania decyzji i działań, oraz w przekonaniu, iż jego działania podejmowane zgodnie z obowiązującym prawem będą także w przyszłości uznawane przez porządek prawny” (zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 7 lutego 2001 r., K 27/00).

Dokonując teraz oceny ziszczenia się przesłanki funkcjonalnej, czyli oceniając konieczność zapewnienia zgodności prawomocnych orzeczeń z zasadą wynikającą z art. 2 Konstytucji RP, kluczowe staje się ważenie konstytucyjnych wartości. Przemawia za tym nie tylko charakter zasady z art. 2 Konstytucji RP, której zachowanie jest oceniane nie tyle w dychotomicznych kategoriach naruszenia bądź nienaruszenia, ale przez ocenę stopnia jej realizacji w optymalizacyjnej konfrontacji z innymi zasadami. Przemawia za tym również fakt, że art. 89 § 1 *in principio* u.SN nie mówi o przestrzeganiu lub nienaruszeniu wskazanej w nim normy, ale o konieczności zapewnienia zgodności z tą zasadą. Jest ona zatem nie tyle kryterium poprawności, co swoistym celem kontroli nadzwyczajnej. W wyniku rozpoznania skargi powinna zostać bowiem urzeczywistniona zgodność orzeczeń sądów powszechnych z art. 2 Konstytucji RP. Jednocześnie, z samej natury normy będącej zasadą wynika konieczność stosowania zasady proporcjonalności przy ocenie jej przestrzegania (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20; z 21 kwietnia 2021 r., I NSNc 89/20; wyrok z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 64/21).

Zważywszy na specyfikę kontroli nadzwyczajnej, celem ostatniego jej etapu jest wykazanie, że natura i rozmiar nieprawidłowości popełnionych przy wydawaniu zaskarżonego orzeczenia usprawiedliwia odstępnie od – wynikającej skądinąd

również z zasady państwa prawnego – ochrony przynależnej powadze rzeczy osądzonej poprzez zmianę lub uchylenie zaskarżonego wyroku. Co do zasady, art. 2 Konstytucji RP stoi na straży ostateczności i trwałości prawomocnych orzeczeń sądów powszechnych, jednak niekiedy natura i ciężar popełnionych uchybień może nakazywać danie pierwszeństwa względem wynikającym z konieczności ochrony innych praw i wolności konstytucyjnych.

W niniejszej sprawie wazeniu podlegają zatem, z jednej strony, ochrona stabilności prawomocnych orzeczeń sądowych, z drugiej zaś strony wzgląd na zasadę zaufania obywatela do państwa. Wydane w niniejszej sprawie orzeczenie nakazującego pozwanemu zapłatę kwoty roszczenia głównego, na którą składała się kwota główna 1092,66 zł oraz skapitalizowane odsetki 1% dziennie co do kwoty 300,00 zł oraz co do kwoty 792,66 zł, wbrew obowiązującym przepisom oraz z uwagi na niedopuszczalną w uczciwym obrocie skalę dysproporcji świadczeń wzajemnych stron, przy jednoczesnym braku jakiegokolwiek obiektywnej relacji ekwiwalentności, jest oczywiście niesprawiedliwe i niewątpliwie naruszyło zasadę pochodną zaufania obywatela do Państwa, z którą wiąże się bezpośrednio zasada bezpieczeństwa prawnego.

Usankcjonowanie nakazem zapłaty żądania tak wygórowanych kwot, całkowicie nieproporcjonalnych do wysokości udzielonych pożyczek, skutkujące naliczeniem odsetek w stosunku rocznym (365%) od kwoty łącznie 1092,66 zł jest sprzeczne z poczuciem sprawiedliwości. Tym bardziej godzi ono w konstytucyjną zasadę, że prawomocny nakaz zapłaty opatrzony klauzulą wykonalności, stanowiący tytuł wykonawczy, jest podstawą możliwości egzekwowania przez wierzyciela tych kwot, przy pomocy środków przymusu sankcjonowanych przez Państwo (zob. wyrok Sąd Najwyższego z 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19).

Z tych wszystkich względów, w ocenie Sądu Najwyższego, zaktualizowały się przesłanki, o których mowa w art. 89 § 1 u.SN tj., zaskarżone orzeczenie narusza zasady wolności i praw człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP oraz w sposób rażący narusza prawo na skutek jego niewłaściwego zastosowania, a eliminacja wadliwego nakazu zapłaty Sądu Rejonowego dla Krakowa-Śródmieście z 2 grudnia 2002 r., IV GNc 6996/02/S konieczna jest dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady

sprawiedliwości społecznej, w związku z czym skargę nadzwyczajną Prokuratora Generalnego należało uwzględnić.

Zgodnie z art. 91 § 1 zd. pierwsze u.SN w przypadku uwzględnienia skargi nadzwyczajnej, Sąd Najwyższy uchyla zaskarżone orzeczenie w całości lub w części i stosownie do wyników postępowania orzeka co do istoty sprawy albo przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania właściwemu sądowi, w razie potrzeby uchylając także orzeczenie sądu pierwszej instancji, albo umarza postępowanie.

Na przeszkodzie uwzględnieniu skargi nadzwyczajnej nie stoi treść art. 115 § 2 u.SN, zgodnie z którym, jeżeli zachodzą przesłanki wskazane w art. 89 § 1 u.SN, a zaskarżone orzeczenie wywołało nieodwracalne skutki prawne, w szczególności jeżeli od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia upłynęło 5 lat, a także jeżeli uchylenie orzeczenia naruszyłoby międzynarodowe zobowiązania Rzeczypospolitej Polskiej, Sąd Najwyższy ogranicza się do stwierdzenia wydania zaskarżonego orzeczenia z naruszeniem prawa oraz wskazania okoliczności, z powodu których wydał takie rozstrzygnięcie, chyba że zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji przemawiają za wydaniem rozstrzygnięcia, o którym mowa w art. 91 § 1 u.SN.

Pomimo, że od wydania zaskarżonego nakazu upłynęło już ponad 5 lat, to według Sądu Najwyższego prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP przemawiają za wydaniem orzeczenia, o jakim mowa w art. 91 § 1 u.SN. Dalsze bowiem obowiązywanie zaskarżonego nakazu zapłaty skutkowałoby utrzymaniem istnienia długu pozwanego w rozmiarze dotkliwie ingerującym w jego prawa majątkowe, a w szczególności w prawo własności chronione przez art. 64 Konstytucji RP. Pozwany w celu zaspokojenia wierzyciela musiałaby bowiem zostać pozbawiony znaczącej części swojego majątku.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy na podstawie 91 § 1 u.SN orzekł jak w pkt 1 sentencji wyroku. Jednocześnie, na podstawie art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN Sąd Najwyższy zniósł wzajemnie między stronami koszty postępowania wywołanego wniesieniem skargi nadzwyczajnej.

Zdanie odrębne od wyroku i uzasadnienia złożył SSN Grzegorz Żmij.

[SOP]

[ms]